

PROTESTANT

1

2023

Rozhovor o Angole s Leonardem Tecou str. 1 ■ Sklad duší, Jan K. Černý str. 1 ■ Kázání Jiřího Mrázka str. 2 ■ Boj za pravdu jako nástroj zla, Daniela Matysová str. 4 ■ Obrana a kritika náboženství, resp. spirituality: úkol znovu aktuální, Jiří Šamšula str. 5 ■ Internetoví lháři nejsou nedotknutelní, Olga Richterová str. 6 ■ Božena Komárková (1903–1997), Pavel Keřkovský str. 7 ■ Kdo je náš? Theres a Thomas, Tomáš Bísek str. 8 ■ Užitečný stesk, Petr Pazdera Payne str. 9 ■ Pro homine 2023 / Dvanáctiletý v chrámu (Lk 2,41–51), Jiří Mrázek str. 10 ■ Hutně a chutně, T. str. 10 ■

Politický režim zůstává nezměněn

rozhovor o Angole s Leonardem Tecou

Československého faráře z Kladna se obvykle ptají na to, jak se mu žije v Čechách. Redaktoři Protestanta mu ale položili otázku, jak to vypadá v jeho rodné zemi.

Pochází z rodiny protestantského kazatele. Jaké důvody vedly k tomu, že tě v r. 1988 poslali představitelé tehdejšího režimu do komunistického Československa?

Jak vždy říkám, je to na dlouhé vyprávění. Oficiálně platí, že Angola posílala studenty do zemí východního bloku, aby se zde vzdělávali, aby pomohli s rozvojem vlastní země. V mém případě hrál roli spor mezi mým otcem a regionální vládou na severu Angoly. Moje rodina vnímala můj odchod jako pomstu tátovi. Studovat v cizině v době, kdy v Angole zuřila občanská válka, mělo své výhody, jak mi připomíná můj brácha, aby mírnil moje rozčarování z odluky od rodiny, ale nemění to nic na tom, že se to stalo proti mé vůli i vůli rodiny. Celý příběh je dlouhý i s tragickými momenty...

Měli jste během pobytu u nás nějaké „kontrolory“? Zajímá je tvůj křesťanský původ?

Kontrolory jsem oficiálně neměl, ale nepochybuji o tom, že angolská ambasáda v Praze věděla, kdo jsem a jak

jsem tady skončil. Tehdejší velvyslanec, zesnulý pan Manuel Quarta Mpunza byl z mého okresu, v době, kdy jsem žil s rodiči na venkově, byl guvernérem naší provincie. S mým otcem se spíš znal osobně. Dodnes mi nikdo uspokojivě nevysvětlil, proč jsem do začátku roku 1989 trávil čas na Slovensku nicneděláním (ztratil jsem celý semestr), a tušení, proč tam jsem, nemělo ani vedení domova mládeže ve Svitú, kde jsem bydlel. Když se mi povedlo navázat kontakt s domovem, poslali mě do Prahy a následně do Pelhřimova na naléhání mého bratra. Na střední škole jsme měli studenty „stipendisty“ placené státní bezpečností Angoly, o kterých jsem neměl dobré mínění. Hned po revoluci, v roce 1989, utekli do Portugalska. V roce 2008, při návštěvě angolské ambasády v Bratislavě, mě překvapilo, když jsem v šanonu s mým jménem zahlédl fotku, jak s přáteli slavím Vánoce v Pelhřimově. Seděli jsme kolem stolu plného vánočky a typických limonád z doby komunismu. Nevím, jak se tam moje fotka dostala.

Připomeň nám, kdy a jak se v posledních 30 letech změnil režim v Angole.

Stručně: nikdy, nijak. Ale vysvětlím. Co je vlastně změna režimu? Změna vlády? Změna politiky nebo

politického systému? Od nezávislosti do současnosti vládne v Angole stejná strana. Nemůžeme mluvit o změně režimu, ale o vývoji politické situace. A to uvedu „ve stručnosti“:

V 50. a 60. letech minulého století vznikla v Angole různá politická uskupení se stejným cílem – prosadit nezávislost na Portugalsku. Dokládají to i názvy tří hlavních historických stran: FNLA (Národní fronta pro osvobození Angoly), MPLA (Lidové hnutí za osvobození

Pokračování rozhovoru na str. 3

Sklad duší

Jan K. Černý

Několik měsíců mě můj dobrý přítel přemlouval, abych s ním vyrazil do sauny. Dlouho jsem jeho vábení odolával, protože mi horko, veřejná nahota ani vysoké ceny nedělají dobře na duchu ani na těle. Když jsme se však kvůli pracovním povinnostem přestali s Lukášem vídat, začal jsem na saunování nahlížet jako na prostředek našeho setkání.

První návštěvy sauny jsem s jistými rozpaky přežil. Saunování přineslo nové intenzivní zkušenosti, ale nijak zvlášť jsem si tuto činnost nezamiloval. Nejzajímavější pro mě byly hovory s Lukášem a jeho případnými kamarády. Často jsme si povídali o tom, co právě prožíváme, vyprávěli si o knihách, co čteme, probírali současnou kulturní i politické dění a nevyhnuli jsme se ani náboženským otázkám, přestože ne všichni účastníci debat se považovali za věřící.

Jednoho večera jsme se v sauně potkali s Michalem, kterého jsem letmo znal z předchozích návštěv. Živil se montážemi a jevil se mi jako zručný chlapík, který je schopen si většinu praktických záležitostí vyřešit v životě sám.

Společně s Michalem jsme prošli tři saunovací kolečka. Když jsme pak odpočívali v klidové zóně na lehátkách, zdál se Michal Lukášovi zřejmě málo prokrvený, pročež se asi rozhodl, že ho ještě trochu porožní. Náhle se ho zeptal: „Michale, myslíš, že je něco po smrti?“ Michal byl podobně jako já otázkou zaskočen a příliš se mu do jejího zodpovídání nechtělo. „Já nevím...“ začal se sebe soukat, „moc sem vo tom nepřemejšlel, nemám to promyšlený jako vy... chápete, vo náboženství se nezajímám... Ale asi jako si myslím, že po smrti nic není.“ „Takže těžkej materialista,“ měl jsem na jazyku, ale pak jsem raději na prázdno polkl. Jenže Lukáš se nenechal tak snadno odbýt. „Počkej, jako myslíš si, že po smrti nic není, prostě umřeš a konec, jo?“ „Nó, to jako ne...“ pravil Michal. „Neumím to moc vysvětlit, ale představuju si, že lidská duše se po smrti dostane do nějakého prostoru, který je takový neviditelný. A tam se jedna vedle druhé uloží a zůstávají tam. Něco jako sklad... sklad duší.“ „Aha, no tak vidíš, přece v něco věříš!“ řekl s úsměvem na tváři Lukáš. „Věříš, že máme duše. To není samozřejmý! Hele, Michale a co podle

tebe ta duše jako je? Co ji tvoří?“ A tak se Michal, přestože jsme již nebyli v sauně, potil dál a Lukáš mu neustále namítal, že to je přeci spíše záležitost biologická, sociologická, kulturní... Námitek bylo tolik, až se Michal nakonec odmlčel a snad i odešel.

Kdybych znal Michala jako Lukáš, nechal bych ho hned po první odpovědi na pokoji a uvedl bych sám sebe v mylnou domněnku, že v posmrtný život nevěří. Nicméně Lukáš, který se v současnosti označuje za ne-křesťana, prolomil svou neodbytností řadu skrytostí Michalovy mlhavé spirituality. Spiritualitou nevěřících se v poslední době zabývá poměrně dost výzkumů. Jeden z nich běží v rámci ČKA *Faith and Beliefs of „Nonbelievers“*, a s ohledem na tento krátký příběh jsem zvědav na jeho závěrečné výsledky. Výzkum by nám snad mohl přinést nová témata a podněty v dialogu s „nevěřícími“. A když ne, můžeme se „výzkumu“ chopit s Lukášovou neodbytnou zvědavostí sami.

Kázání Jiřího Mrázka

Čtení: Jan 4,19–23

Text: Marek 13,1–6

J 4,19–23: Žena mu řekla: „Pane, vidím, že jsi prorok. Naši předkové uctívali Boha na této hoře, ale vy říkáte, že místo, na němž má být Bůh uctíván, je v Jeruzalémě!“ Ježíš jí odpoví: „Věř mi, ženo, že přichází hodina, kdy nebudete ctít Otce ani na této hoře, ani v Jeruzalémě. Vy uctíváte, co neznáte; my uctíváme, co známe, neboť spása je ze Židů. Ale přichází hodina, ano, již je tu, kdy ti, kteří Boha opravdově ctí, budou ho uctívat v Duchu a v pravdě. A Otec si přeje, aby ho lidé takto ctíli.“

Mk 13,1–6: A když vycházel z chrámu, řekl mu jeden z jeho učedníků: „Pohled, Mistře, jaké to kameny a jaké stavby!“ Ježíš mu řekl: „Obdivuješ ty velké stavby? Nežůstane z nich kámen na kameni, všechno bude rozmetáno.“ Když seděl na Olivové hoře naproti chrámu a byli sami, zeptali se ho Petr, Jakub, Jan a Ondřej: „Pověz nám, kdy to nastane a jaké bude znamení, až se začne všechno schylovat ke konci!“ Ježíš jim odpověděl: „Mějte se na pozoru, aby vás někdo nesvedl.“

Ježíš odchází z jeruzalémského chrámu, večer po náročném dni, plném kázání ke svým přívržencům i diskusí a kontroverzí s tou kněžskou honorací, která tenkrát chrám ovládala; evidentně už toho má za ten den dost – a někdo z těch jeho učedníků navrhne, jestli by se teď nechtěl chvíli věnovat taky té chrámové architektuře. Ekumenický překlad už trochu ujel, už si trochu moc domýšlí, když říká, že ten učedník *obdivoval* chrámové stavby. To bychom možná našli u Lukáše, který také tak trochu domýšlí a dotahuje, podobně jako ten náš ekumenický překlad. U Matouše to zase vypadá, jako by učedníci chtěli pro svého Mistra uspořádat na honem prohlídku s výkladem.

U Marka ne. U Marka prostě jen jeden z učedníků obrátí pozornost k tomu, jak ten chrám *vypadá*. Ani náznakem neprozradí, co si o tom myslí *on sám*. Ale evidentně ho zajímá, co si o tom myslí Ježíš: *Celý den tady učíš – ale všiml sis vůbec, jak to tu vypadá? Stihl ses rozhlédnout?*

A že bylo na co se dívat. Ať už si o Herodovi Velikém myslíme cokoliv (a většinou jen to nejhorší), jedno se mu přece jen nedá upřít: že byl velký a velkorysý stavitel. A na jeruzalémském chrámu si dal obzvláště záležet. Přestavěl a dobudoval ten starý Šalomounův chrám do chrámového komplexu, který byl opravdu nevídaný a skoro nepředstavitelný, a počítal se k divům světa. Tak na tuhle představbu se jeden s těch Ježíšových učedníků ptá – a Ježíš mu unaveně odsekne něco v tom smyslu jako: *Na co to koukáš. Na to nekoukej. Z toho nic nezbude. Nežůstane kámen na kameni.*

No a tím to končí. Dál už to v tu chvíli nepokračuje. Ježíš nevysvětluje, jak to myslel, a nikdo už se neodvažuje a vlastně ani nestihne zeptat. Protože odejdou domů. Přesněji řečeno: někam na Olivovou horu, kde budou té noci doma.

Shodou okolností je to v tom Markově vyprávění poslední Ježíšova návštěva chrámu. Takže to můžeme pojímat i tak trochu symbolicky: Hospodinův pomazaný (Hospodinův Mesiáš) se takhle loučí s Hospodinovým chrámem. Anebo jinak: ten, kterého za pár dní Římané ukřižují, se loučí s tím, kterého titíž Římané za pár let zbojí. Obojí budou (ti Římané) chápat jako své vítězství. A přitom je to všechno jinak.

Ale mezitím už nám učedníci došli až na tu Olivovou

horu, a protože je ještě brzy jít spát, usadili se na ní pěkně s výhledem na západ slunce, a nevyhnutelně i na ten jeruzalémský chrám hned naproti. A to je příležitost, aby se zeptali, hezky v klidu a o samotě, přímo toho Ježíše, jak že to vlastně myslel.

Přistoupili k němu Petr, Jakub, Jan a Ondřej a zeptali se ho: „Pověz nám, kdy to nastane a jaké bude znamení, až se začne všechno schylovat ke konci!“ Ti čtyři, které si povolal jako první a kteří s ním byli úplně od začátku, se ho teď ptají, jaký bude konec.

Ono totiž to, že by z jeruzalémského chrámu nezůstal doslova kámen na kameni, bylo dost nepředstavitelné. Nejenom tak nějak citově. Ale i technicky. Ono to, co tam Herodes nastavěl, bylo neuvěřitelně velké a masivní. Rozlohu to mělo jako dvoje Hradčany vedle sebe, ale svatý Vít je proti tomu křehká gotika. Bylo to, jako by na Chrámové hoře byla ještě jedna hora z bělostného kamení... (takhle to popisuje soudobý historik). Ono to muselo působit dojmem, že generace přicházejí a zase odcházejí, a dokonce světové říše (jako třeba ti Římané) přicházejí a zase jednou odejdou, ale tenhle chrámový masiv tady prostě zůstane: věčný a neměnný; a bude po celá tisíciletí shlížet na to naše lidské hemžení. Bylo představitelné, že by tam někdo něco symbolicky pobořil nebo ho nějak znesvětil. Ale že by nezůstal kámen na kameni? Ten tady bude stát až do konce světa...!

Takže ti učedníci, když se teď Ježíše ptají, tak už se rovnou ptají na ten konec světa. Protože jinak si to nedovedou představit. A jsou vlastně obdivuhodní. Když si vzpomenete, kolik hubbuku se vždycky nadělá, když někdo dnes předpovídá konec světa. Kolik je kolem toho hysterie! Tady, tak, jak to Marek líčí, to vypadá málem jako by přišli s dířem, a chtěli si zapsat, co je potřeba ještě zařadit.

Jenomže Ježíš jim řekne: Ale ne, to jste špatně pochopili. To vůbec nebude konec světa. Možná se vám to zdá nepředstavitelné (a taky docela ano, oni se ti Římané museli šíleně nadřít, aby to celé odbourali, a museli mít šílený vztek na ty tehdejší povstalce, kteří si dovolili povstat proti císaři, a vylili si ten vztek na tom chrámu): Ale nepředstavitelné ještě neznamená, že se to nestane. A život půjde dál...!

A aby to celé tak nějak dokreslil, začne Ježíš ještě o spoustě dalších katastrof nejrůznějšího druhu, které na lidstvo čekají. A ještě *mockrát* čekají. *Války, hladomory, epidemie, zemětřesení...* Ani jsme to celé nečetli, je to docela dlouhý výčet. (Mimochodem, když jsem na ten text kázal někdy loni, tak jsem si v tom výčtu podtrhl slovíčko *epidemie*. Letos si k němu můžeme přidat ty *války*.) Lidstvo si vždycky tak naivně myslí, že něco má už za sebou... že to se týká předchozích generací a dávných předků...!

Proč o tom Ježíš mluví? Protože o tom *ví*. Lidstvo je vždycky znovu naivní, Ježíš je pragmatický a realistický, protože nás zná. Mluví o tom, protože o tom *ví*, a přesto zvěstuje evangelium. Protože o tom *ví*, a přesto říká: ani to všechno nemůže zvrátit Boží království. Uprostřed toho všeho pořád ještě platí ta naděje, kterou zvěstují.

To, co zvěstuje, není a nikdy nebylo nebe jen bez mráčku. To, co zvěstuje, je spíš naděje a Boží láska všemu navzdory. Proto tak pečlivě vypočítává, co všechno se ještě může stát, a nic to na té naději nezmení.

Učedníci se ptají, v soukromí, na to zničení chrámu, a Ježíš jim místo toho poněkud překvapivě řekne: *Hledte, aby vás někdo nesvedl*. A přidá k tomu těžko představitelnému zničení chrámu ještě i další hrůzy a katastrofy, a přesto je hlavní tón a hlavní varování celé té řeči jiné: *hledte, aby vás někdo nesvedl*. Přijdou falešní proroci, falešní mesiášové – hlavně na to si dávejte pozor. Jinými slovy: ve všech těch zmatcích a těžkostech, které by vystačily samy o sobě, Ježíš za největší nebezpečí a úskalí považuje *dezinformace*. Všechno ostatní, i kdyby to bylo sebetěžší, se dá ustát, dokud budete držet u sebe a držet se naděje. Jenomže oni se do toho všeho vždycky objeví nějak ti podomní obchodníci s nadějí nebo beznadějí, se zaručenými konspiracemi, a začnou lidem plést hlavu. Proto ten opakovaný důraz: kdyby se dělo cokoliv, nenechte se ničím takovým pobláznit.

Je zajímavé, jak důležité je v této Ježíšově řeči slovo *hledět*. Dívat se – a vidět. Dívat se – a vidět správně. Hned na začátku se Ježíše někdo ptá: *Vidíš tu architekturu, ten Chrám? A Ježíš odpovídá: na to nehleď! Hledíš na ty stavby? Z těch nic nezbude*. O něco později se na to ptají učedníci, a Ježíš znovu použije to slovo, jenže ve významu: *hledte, abyste se nenechali zmást! A pak v té řeči ještě několikrát. Hledte správně. Hledte si toho, co je skutečně důležité. Hledte, abyste neztratili naději. Ať se děje cokoliv; a ať vám říkají cokoliv. A také: hledte, abyste tu naději zvěstovali. Abyste ji dávali jiným*.

No, a to je tak zhruba všechno. Ježíš jim *tenkrát* (někdy tak kolem roku 30) předpověděl, že z toho Chrámu, který mohl klidně i tisíce let shlížet dolů na naše lidské hemžení, že z něho nezbude kámen na kameni. A během jedné generace se to splnilo. Pro ně to bylo důležité. Ale co my s tím?

My si z toho můžeme odnést několik věcí:

– jednak: To, že nám něco připadá nepředstavitelné, ještě neznamená, že se to nemůže stát. A život jde dál, jakoby nic... Spousta věcí se může změnit nebo přijít jako nové, a není to konec světa, ani znamení konce. A neznamená to, že na nás Bůh zapomněl, ani to neznamená, že s námi začal účtovat. Ale současně nás to učí *hledět*. Totíž hledět si toho, co je důležité. Co *zůstává* důležité uprostřed toho všeho, i kdyby to vypadalo, že svět kolem se zbláznil. Apoštol Pavel by nejspíš pro jistotu dodal, že „to důležité“ je důvěra, láska a naděje. Tak si ji podržme všemu navzdory. Amen

Přímolvná modlitba

Pane Ježíš Kriste, je toho hodně, co si neumíme představit, a přesto se to může stát; je toho hodně, co nám připadá samozřejmé, a zítra z toho nemusí zůstat kámen na kameni, tak jako z jeruzalémského Chrámu, kterému si to předpověděl. Prosíme, abychom své oči upírali k tomu, co je pevné a spolehlivé. Tedy především k tobě. Prosíme za náš sebejistý a sebevědomý svět, který v poslední době to své sebevědomí ztrácí. Prosíme za všechny nemocné, za všechny osamělé, nešťastné, za ty, kdo se bojí. Prosíme o moudrost a pokoru pro všechny mocné. Prosíme za všechny bezmocné, kteří jsou na konci sil nebo na konci své cesty. A všechny své prosby vkládáme do tiché modlitby. Amen.

Angoly), UNITA (Národní svaz pro úplnou nezávislost Angoly). Po ozbrojených střetech s Portugalskem došlo v roce 1974 v portugalském městě Alvor k podpisu dohody o předání moci do rukou Angolanů. Vznikl jízdní řád: přechodná vláda, volby, vyhlášení nezávislosti. K tomu mělo dojít 11. 11. 1975. Ještě před tímto termínem se dostali do Angoly Kubánci na podporu marxistů z MPLA, a MPLA vyhlásilo nezávislost jednostranně bez voleb. Vznikla Angolská lidová republika. Začala občanská válka, Angola byla zároveň napadena Jihoafrickou republikou, kde vládl režim apartheidu. V roce 1988 po prý jedné z největších tankových bitev od konce druhé světové války došlo k podpisu Newyorské dohody mezi Angolou, JAR a Kubou o odchodu Kubánců z Angoly, a Jihoafričanů z Angoly a Namibie. Tato dohoda vedla k nezávislosti Namibie na JAR v březnu roku 1990.

Další dohoda z 31. 5. mezi marxisty z MPLA a povstalci z UNITA stanovila zavedení demokracie v Angole, sloučení armád obou stran a uspořádání svobodných voleb pod záštitou OSN. První svobodné volby v roce 1992 skončily patově, k druhému kolu mezi nejsilnějšími kandidáty na prezidenta již nedošlo, protože se země vrátila k občanské válce. Změna režimu ztroskotala, dále vládla MPLA. Následovaly neúspěšné pokusy o vládu národní jednoty. V únoru roku 2002 byl zastřelen ve válce vůdce opozice Jonas Savimbi. UNITA se odzbrojila, proměnila se v ryze politickou sílu, podepsala mírovou dohodu s vládou MPLA. Přišla příležitost konsolidovat pluralitní režim. Ovšem... Další volby se konaly až v roce 2002, MPLA v nich získala ústavní většinu (70 %). O transparentnosti těchto a dalších voleb v letech 2017 a 2022 se dá úspěšně pochybovat. Politický režim charakterizovaný prezidentským systémem zůstává nezměněn. MPLA v čele se svým předsedou, který je zároveň prezidentem země kontroluje všechny státní instituce, dělba moci prakticky neexistuje. Nespokojenost lidí roste, intelektuálové i dezertéři z vládní strany jsou v pozoru, aktivisté a influenceři bijí na poplach. Obávám se, že pokud nedojde ke změnám po dobrém, dříve či pozdě to půjde po zlém.

Jak se to nezávislými institucemi – soudy a pod?

Neexistují nezávislé instituce. Máme systém jedné strany s trpěnou opozicí. Viz předchozí odpověď.

Projevuje se v Angole, tak jako v dalších afrických zemích vliv Číny a Ruska? V ekonomické, nebo i v politické oblasti?

Angolská zkorumpovaná elita určitě vnímá výhodu Číny v tom, že investuje do ekonomiky (bohužel půjčkami) a nenaléhá na demokratizaci ani na dodržování lidských práv, jako to dělají západní představitelé. Vsaším se, že Čína má velký zájem, aby v Angole setrvala u moci marxistická MPLA. Případná skutečná demokracie může ohrožovat její zájmy ekonomické, možná i politické.

Jaký to má dopad na rozvoj společnosti?

Myslím si, že společnost má jiné starosti. Jejím hlavním nepřítelem a původcem jejího úpadku je MPLA. Vnímám to tak, že vláda řeší sebe, lidé jsou necháni svému osudu. Toto nevládnutí bije tak do očí, že lidé nevidí ně-

jakou Čínu a její vliv. Pokud ji vidí, vnímají to spíš jako součást problému špatné vlády MPLA.

V jaké situaci se podle tvých zkušeností nacházejí křesťané, popř. další náboženství?

V Angole je svoboda vyznání s výjimkou islámu, který je zákonem zakázán s argumentem, že není kompatibilní s naší kulturou. Situace dalších náboženství včetně křesťanství je nepřehledná. Angola nutně potřebuje definovat, co je a není náboženstvím, co je a není křesťanstvím. Ze stany státu chybí kontrola náboženských hnutí včetně křesťanských církví. Vzniká tam mnoho církví spíš jako kšeft. Na každém rohu je nějaký kostel samozvaných kazatelů, proroků, apoštolů atd. Obávám se, že neexistuje zákon, který by jejich činnost reguloval. Určitou degradaci pozorují i u některých historických církví, např. u baptistů (už nějakou dobu uvažují o tom, že napíšu otevřený dopis generálnímu tajemníkovi Evangelické baptistické církve v Angole – mé původní církve).

Uznávaní představitelé některých církví (římskokatolické, reformované, baptistické, tokuismu) často vystupují proti vládě. Mnozí z nich v posledních volbách otevřeně podpořili opozici a apelovali na politické změny. Vláda se k nim chová arogantně. Někteří duchovní představitelé jsou vládou korumpováni, koupeni.

Jakou roli hrají církve v angolské společnosti?

Suplují např. do určité míry sociální systém?

Role církve se různí. Někdo protestuje, jiný kolaboruje s vládou, další vykořisťuje naivní věřící. Jsou i tací, kteří doplňují neexistující nebo selektivní sociální systém.

Vytvářela se v Angole specifická forma teologie osvobození?

Ne, nevím o tom, že by existovala v Angole jakákoliv forma teologie osvobození. Existuje spíše forma teologie prosperity, která je nástrojem vykořisťování naivních a méně vzdělaných křesťanů.

Využívá některé angolské církevní prvky (zvyky, liturgie) ve svém sboru?

Nevyužívám. Některé zvyky by byly zde spíš revoluční, jsou spjaté s kulturou a mentalitou. Např. u nás je zvykem stát při zpěvu, a případně tancovat. Zkuste to např. na píseň „Radujme se vždy společně...“ Píseň vyzývá k radosti, ale melodie je téměř uspávací.

Jak se Angola vypořádávala s covidem?

Poměrně dobře, vláda zpočátku uzavřela hranice, zamezila cestování, zpřísnila kontroly, ale zřejmě pomohly i jiné faktory jako teplo, omezené možnosti cestování (běžný Angolan nepřijde jen tak do styku s cizinou).

Jeden z mých bývalých spolubydlících mi říkal, že život v jeho rodné zemi Zambii je jednoduchý. Když máš hlad, můžeš si utrhnout ovoce na stromě. Když matka vyžene dítě za trest na noc z domu, lehne si venku na zem a není mu zima. Je v něčem život v Angole jednodušší než v ČR?

Jsem si téměř jist, že to říkal s určitou nadsázkou. Stromy nevydávají ovoce celoročně, a nerostou všude. Je pravda, že když jsem žil v Angole na venkově, po-

znal jsem, že každé roční období přináší něco, z čeho jsme mohli žít (ovoce, houby, cikády...). Ale jak vás spolubydlící vysvětloval, že v Africe lidé trpí i umírají hladem? Zambie není výjimkou. Je to ideální stav, ale realita je jiná. V současnosti do toho mluví i globální oteplování...

Když vidím, jak popisuješ současnou politickou situaci v Angole, napadá mě otázka, zda jsou Angolané stále hrdí na to, že si vydobyli nezávislost. Neobjevuje se paradoxně v některých kruzích nostalgie po portugalské nadvládě podobně jako u nás nostalgie po komunismu?

Z mého pohledu si Angolané nevydobyli nezávislost, tudíž nemají za co být hrdí. Přísně vzato, v Angole nedošlo k získání nezávislosti, nýbrž k uzurpace moci marxisty, kteří vyměnili kolonizaci za diktaturu proletariátu. A není snadné je sesadit, jelikož za ta léta stihli budovat a konsolidovat systém kontroly všech státních institucí. To jim pomáhá přežít v domnělé demokracii, kdy volby fakticky probíhají, ale vše je nastaveno tak, aby se vyhlásili za vítěze, i když nevyhrávají. Všichni to vidí a vědí, ale nikdo není schopný s tím něco dělat. Opoziční strana UNITA založená před nezávislostí má vizionářský a pro Angolu trefný název – Národní svaz pro úplnou nezávislost Angoly. Angolská elita krade naše bohatství a investuje více v cizině než v Angole. A ta cizina, která z toho těží – včetně Portugalska, se stává spolupachatelem, spolutvůrcem angolské tragédie. To je jedna stránka věci.

Druhá stránka je portugalská kolonie. Známe podmínky Angolanů, v čem žili, jak žili pod vládou Portugalska? To je neuvěřitelný mýtus, že se Africe vedlo lépe v éře kolonizace. Školy, nemocnice, a mnoho jiných institucí sloužily hlavně kolonizátorům než domorodcům. Diskriminace byla okatá, tresty nepřiměřené, stačilo málo, a koloniální policie zmasakrovala celou vesnici. Říká se, že se tehdy žilo v Africe lépe, ale ta věta není dokončená, zapomíná se přidat, komu se žilo lépe.

Jen takový fór, který je i kritikou koloniálního křesťanství. Přišli k nám do Afriky Evropané, drželi v rukou bible, prý se budeme spolu modlit. Oni a my Afričané. Když jsme řekli amen a otevřeli oči, měli jsme v rukou jejich bible, a oni naši zemi a naše bohatství. :-) Když už děláte analogii s nostalgií po komunismu, snad vnímáte, že to nevěští nic dobrého. Je to zavrženíhodná nostalgie. Kdo takto vzpomíná, je podezřelý. Zřejmě komunistka, kterému se žilo lépe, nebo je frustrovaný, nebo není duševně zdravý?

Jak je v současnosti vzpomínáno na portugalskou nadvládu? Co všechno z ní přežilo?

Většinová angolská populace je mladá a portugalskou nadvládu nepamatuje, neřeší ji. Řeší současnou roli a vliv Portugalska. Až jednou zavládne v Angole demokracie, zavládne v Portugalsku panika. Jak jsem už zmínil jinde, mnozí Portugalci nemohou mít čisté svědomí kvůli tomu, co se v Angole děje. Nemyslím si, že jsou viníky, ale určitě spolupachateli všudypřítomné korupce a rozkrádání bohatství Angoly. Mnoho skandálů časem vyplave na povrch. Co přežilo z portugalské nadvlády? Za ty roky asi nic. Lze zaslechnout, že soudnictví a ústava Angoly jsou inspirovány Portugalskem, ale určitě ne v praxi. ■

Právě vyšlo: OTEC A BRATŘI aneb O RADOSTI

Obrázková knížka s pohyblivými prvky. Ježíšův příběh o otci a jeho dvou tak rozdílných synech (nepřesně zvaný *Podobenství o marnotratném synu*) v provedení pro děti od cca 3 let. Přece chcete, aby děti Ježíšovo podobenství bavilo (a vás taky)... 14 bar. stran 20 x 20 cm, polotuhá vazba, DPC 296 Kč, „K“ 265 Kč, Sponzorská 650 Kč. Se starším titulem Nakreslí mi bibli nabízíme jako komplet za 495 Kč, objednejte u EMANA. <https://eman.evangnet.cz>

Boj za pravdu jako nástroj zla

Daniela Matysová

To, co dnes budeme tematizovat, je říjnová vražda dvou synů, partnerů, kamarádů a našich bratrů, homosexuálů Matúše a Juraje v baru Tepláreň v Bratislavě. Na internetu se v reakci na tuto hrůzu objevil jeden text, který volal po sebereflexi a svědomí všech křesťanů, kteří přispívají k homofobní atmosféře šířící se společností – neboť takoví lidé, jako byl bratislavský střelec, nebudují své názory bez příčiny a vraždí rovněž ve jménu těchto křesťanů. K mému šoku se ozvalo nemálo věřících, kteří tváří tvář této tragédii, obětem i pozůstalým měli potřebu svoji netoleranci a odsudek sexuálních menšin obhajovat a vrcholem byl výkřik *V mém jménu teda nikdo nevráždil*, který odhalil naši hlubokou necitlivost a lhostejnost k utrpení druhých. Ptejme se tedy dnes takto: Jsme i my křesťané zodpovědní za tuto krutou vraždu, či nikoliv?

Nejprve začneme pátrat po možné odpovědi za pomocí myšlenek Georga Wilhelma Friedricha Hegela, původně studenta teologie a poté největšího filosofa 19. století. Na jeho myšlenky pak navážeme dalšími úvahami z křesťanského hlediska. Zastavme se tedy u onoho prohlášení „v mém jménu ne!“, které doslova znamená zřeknutí se osobní odpovědnosti – tedy neúčast, omývání si rukou nad činy, kterých jsem se přece nedopustil *já*. Tak co bych za ně byl odpovědný? Jak morální odpovědnost vyvstává, vysvětluje Hegel takto: ve zralém člověku tuto odpovědnost formuje přijetí jednoho zásadního faktu, totiž že se v našem světě bude vždy a nutně rozcházet původní úmysl našeho jednání a jeho výsledek. Jednání je proces, který z nitra směřuje ven. Jenže vnějšek (svět, lidé, okolnosti) není němý a bezbranný jako nějaká modelína, na kterou chceme působit a uplácet si ji podle svého. Na naši akci vždy odpovídá reakcí, k našemu jednání vždy něco přidá a jeho výsledky proměňuje. To znamená, že chceme-li něco nějak udělat, vyvoláme u toho nevyhnutelně řadu věcí, které jsme způsobit nechtěli.

Podle Hegela to není žádná fatální tragédie, ale prostě povaha bytí. Vyzrálý jedinec se s tím však dovede smířit – a především – dokáže převzít odpovědnost za *důsledky* svých činů. Zopakujme to: nikoli jen odpovědnost za to, co chtěl a nechtěl. Ale za to, co jeho činy skutečně vyvolaly, jaký měly dopad a co uvedly do pohybu. Když omylem srazíte chodce autem, každý chápe, že jste to neměli v úmyslu a je to strašlivé: ale dospělost znamená přijmout odpovědnost i za toto. Naříkat slovy „já za to nemůžu“ a vymlouvat se tváří tvář důsledkům, které jsme nepředvíдали nebo předvídat ani nemohli, je zkrátka projevem buďto zaslepené dětinskosti nebo morálního slabošství.

Vraťme se nyní k původní otázce, zda bratislavský střelec zabíjel i ve jménu křesťanských homofobů. Nuže, pokud jsme dostatečně svědomití, abychom přiznali, že individuální nenávisť je kolektivním negativismem vůči gayům jedině podněcována, burcována a sycena – pak spolu s Hegelem můžeme odpovědět, že neseme odpovědnost i za následky, které jsme svými postoji nevyvolali ani záměrně, ba ani vědomě. A nelze se tu obhajovat tvrzením, že vražda je něco úplně jiného než naše odmítání práv gayů na manželství, rodinu, bezhříšnost a někdy bohužel i vstup do sboru. Neboť každá netolerance, která může v extrémním případě vyústit v nenávisť, útlak, vraždu a genocidu, má kořeny v počátečním odmítnutí přiznat bližnímu rovnoprávnost tam, kde jsme Bohem měli být povoláni k lásce (a to přece i k hříšníkovi, a dokonce k nepříteli).

Hegel je ovšem filosof, a je proto dobré se ptát, jak na tuto problematiku nahlížíme my, křesťané. Je to čistě moje spekulace, ale přišlo mi, že často uvažujeme v podobných souvislostech v kontextu Božího soudu. Pokud nám někdo ublížil a máme pocit, že je mu to jedno, nelituje toho, nebo že si to ani *nevědomuje*... – nedoufáme v to, že Bůh bude ve svém milosrdenství nějakým způsobem i spravedlivý? Není to tak, že místo toho, abychom brali spravedlnost (nebo pomstu) do svých rukou, čekáme, že jednoho dne bude ten, kdo nám ukřivdil, přinejmenším přiveden k vědomí toho všeho, co udělal, kolik bolesti napáchal?

A pak si to tedy otočme na sebe. Kdyby Boží soud hypoteticky takovou úlohu sehrával, neznamenalo by to, že Bůh snad bude milostivý, protože bude znát naše srdce a veškeré naše úmysly – ale rovněž nám v této milosti spravedlivě předeštre důsledky našeho života, jak se rozprostíraly za našich vědomím, za těmito úmysly? Nebudeme třeba muset před Božím soudem alespoň přijmout za svou tu odpovědnost, kterou neseme za osudy druhých? Uznávám, že otázka odpovědnosti za životy druhých je velice komplikovaná. Ba nerozřešitelná: domnívám se, že nakonec jenom Hospodin může určit, jak *dalece* a za co vše jsme ještě osobně odpovědní. Ale přiznejme si, že i když neznáme přesnou míru, alespoň se můžeme pokoušet kriticky prozkoumávat své jednání a uvažovat o jeho možných dopadech. Přece nebudeme popírat, že kupříkladu jako občané-voliči neseme i my, každý z nás, odpovědnost za to, jak vypadá vedení našeho státu, anebo že jsme také spolodpovědní za klimatickou krizi, přestože my osobně nekácíme amazonské pralesy. A stejně tak věřím tomu, že i naše křesťanské postoje, naše poselství, které vysíláme k LGBTQ komunitě, prostě přispívají k celkovému naladění, díky němuž začínají být tito lidé pronásledováni, ohrožováni, diskriminováni.

A bude i naší vinou, začneme-li strkat hlavu do písku, jenom abychom tento problém nemuseli uvnitř našich církví a uvnitř našich srdcí řešit. Protože tam venku se již bezpráví děje a to, jak se k němu církev a každý jeden z nás postaví, je zcela zásadní zprávou pro ty, kteří utlačují. Když necháváme zlu volný průchod, potom se stáváme jeho komplici. Jakmile nenastavíme zlu své jasné „ne“, pak mu říkáme „ano“: protože tváří tvář zlu *neexistuje* žádný nestranný nebo neutrální postoj. Se zlem nejsou možné kompromisy! A zabouchnout dveře před nosem tomu, kdo potřebuje pomoc, neznamená, že zůstanu uvnitř čistý a nevinný jenom proto, že já nejsem ten, kdo jej tam venku utluče k smrti.

Nejsem ale tak naivní, abych si myslela, že tu obrátím někoho, kdo je přesvědčený o své pravdě. To je nakonec možná jádro samotného problému. Co s tou pravdou? Zavrhuje Bible homosexualitu, nebo ne? Řekněte mi jedno: Je to doopravdy tak důležité? Jsou naše spory o interpretaci Písma důležitější než *realita*, v níž díky společenským negativním náladám ke queer lidem někdo tyto lidi vyděluje, ponižuje, pronásleduje? To je otázka sexuality *důležitější* než otázka ochrany života, důstojnosti a svobody? Nevypovídá taková hierarchie hodnot spíše cosi o naší chorobné mentalitě než o Bohu? A proč je *pro nás* vůbec tak zásadní odpovědět na otázku, zdali je homosexualita hřích? Protože, ať je to *jakkoli*, neměli bychom snad zpytovat jenom své svědomí a bojovat proti své hříšnosti? Jak to, že si myslíme, že máme takzvaně před svým vlastním prahem natolik čisto, aby nás to opravňovalo míchat se druhým

do svědomí a do jejich vztahu s Pánem? Anebo naopak: na základě čeho si domýšlivě myslíme, že máme právo míchat se *Hospodinovi* do *jeho* vztahu k těmto lidem? Já věřím, že jediná pravda, která má být tou nadějí, kterou přináší naše víra, je pravda Lásky. Tato pravda Lásky nemá žádný obsah, který se má nadefinovat a odargumentovat. Nedá se proměnit v hesla, která by se dala vytesat do skály nebo omlacovat o hlavy jiných lidí. Láska, v níž je pravda, je kristovským měřítkem, kterým máme poměřovat své jednání a přístup k lidem, zvířatům a světu obecně. Láska je především Božím povoláním k našemu sebeobětování a milování bližního, tj. upřednostnění druhého před prioritou sebelásky.

Přiznejme tedy, o co nám vlastně jde v našem přístupu k queer lidem? O to, aby mohli plnohodnotně rozvíjet potenciál svého života ve své autenticitě a nemuseli se nadále obávat našeho Boha, protože jej prezentujeme jako vybíravého a nesnášenlivého – anebo nám jde o naši vlastní spokojenost se stavem věcí? Jistě, můžete mi zcela oprávněně namítnout, že ani sadisty a psychopaty nenecháváme (pokud možno) rozvíjet svobodně jejich agresorské potřeby. Souhlasím s tím, že zlu je třeba snažit se v šíření bránit. Ale vysvětlíte mi konečně a poctivě to, čím nás ohrožují gayové? Jakého „zla“ jsou šířiteli? Jaká strana je tu *reálně v nebezpečí* a kdo potřebuje soucit a ochranu? Napadá mě snad jediná výmluva, kterou můžeme své jednání nadutě obhajovat: totiž že nám jde o spásu queer lidí. Jenže do té nám nic není, přátelé. Naši starosti má být, zdali *my* někomu nekřivdíme a nenapomáháme ve své příchyllosti k vlastní pravdě k jeho útlaku. Starejme se v bázni raději o svoji spásu a přenechme Bohu, co jeho jest.

A naučme se konečně přijmout, že *ve jménu Lásky* nelze druhým vnucovat svůj obraz správného života. To je totiž protimluv. To dělají jen diktátoři, manipulátoři a falešní proroci, všichni posedlí mocí. Láska není sebestrosazováním. Láska v tomto smyslu snad může nabývat i podoby ztišení, moudrosti, která se dokáže pokořit a ustoupit, protože se víc bojí riskovat, že způsobí bezpráví, než aby prosadila svou. Láska je přijetím, i kdyby bylo sebetěžší. Láska je vyvolení, úkol, sebevýchova a úsilí. Být strážcem svého bratra. Láska je lidskostí a zároveň nás spojuje s božským. Láska nikdy není válka, *boj* – a to ani za pravdu, ani za Krista. Láska zkrátka není násilí.

Na závěr si vybavme dobře známou kapitolu 13. listu Korintským: „... ano, kdybych měl tak velkou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem.“ Možná, že toto místo nemusíme chápat jen tím způsobem, že bez lásky budeme my o něco důležitého ochuzeni. Možná že totiž znamená také to, že bez lásky nejsme „nic“: nejsme Bohu k ničemu. Na konec chci tedy vyjádřit přání, abychom v následujících měsících a letech spíše byli „solí země“ a „světlem světa“, než abychom moralizovali, odmítali a terorizovali naše bližní ve jménu jakékoli domnělé pravdy. Abychom tím zvěstovali evangelium o bezpodmínečné lásce, přijetí a bezpečí, které u našeho dobrého Boha může najít každý člověk bez ohledu na XYZ stanovených podmínek. Kéž jednou skutečně ostatní lidé právě „po lásce poznají křesťany“.

Navrhuji, abychom začali tím, že sebereme odvahu a začneme o těchto tématech v našich církvích otevřeně mluvit. Neboť je čas.

Autorka je členkou sboru ECM v Plzni

Obrana a kritika náboženství, resp. spirituality: úkol znovu aktuální

Jiří Šamšula

I. Náboženství (opět) ve veřejném prostoru

Následující text reaguje na vlastně dnes již běžnou skutečnost přítomnosti křesťanského náboženství ve veřejném prostoru. Je skvělé a není samozřejmé, že žijeme ve společnosti, kde po desetiletích komunistického režimu panuje náboženská svoboda, nikdo není státem pronásledován a diskriminován jen kvůli tomu, že se hlásí k církvi nebo jiné náboženské společnosti. Církve poskytují společnosti cenné služby: ať v oblasti sociálních služeb (prostřednictvím diakonií či charity), nebo v oblasti pastorační. Církve v současné době vysílají své pověřené pracovníky do mnoha celospolečenských institucí (nemocnic, armády, věznic aj.). Za tuto skutečnost nemůžeme být nikdy dost vděční. Je důležité, že vyslanci církve poskytují své služby všem lidem bez ohledu na jejich sociální původ a náboženskou příslušnost.

V kontextu české společnosti, kterou mnozí vyhledávají za nejvíce sekularizovanou v Evropě, je to ovšem situace nová, resp. dlouho nevídaná. Dlouho se pod vlivem sekularizační teze předpokládalo, a skutečnost tomu odpovídala, že náboženství má v jednotlivých segmentech funkcionálně diferencované moderní společnosti – v oblastech politiky, práva, zdravotnictví, vzdělávání, vědy – stále menší vliv. Ztráta přímého vlivu je nepopíratelná, ovšem nelze z toho však usuzovat, že by náboženství (křesťanství) ztratilo vliv zcela. Naopak, křesťané jsou přítomni jako pomáhající profese ve veřejných institucích, a navíc jsou (jako ordinovaní i laici) blízko politické moci a snaží se ji různým způsobem ovlivňovat, především v zákonodárné oblasti.

Tato přítomnost křesťanství ve veřejném prostoru je ovšem ambivalentní a je také tak pocíťována. Na jiný článek by byla připomínka, nakolik křesťanské chápání člověka ovlivnilo právní princip lidské důstojnosti a lidských práv. Na druhou stranu: jedny z hlavních témat, která se církve snaží – často zamaskovaná do obecných kategorií – tlačit do zákonodárství, jsou třaskavá etická témata ohledně prosazování tradičního chápání manželství (a odmítání jakékoliv debaty o jeho rozšíření jakožto zhoubné ideologie) a počátku života, témata, která necírkevní společnost, z velké části právem, považuje za nemístná. Proč má jedna partikulární skupina určovat lidem, jak mají žít? Navíc jsou to témata, která vzhledem k odlišnému čtení bible i odlišnému pojetí Božího zjevení nejsou konsenzuální ani v samotných církvích. Člověk se také musí ptát, zda někteří představitelé církvi (jde převážně o ty jednostranně konzervativně orientované, a to napříč konfesemi) nesní o jakémsi návratu před moderní dobu, o jakési restauraci dob, kdy církev byla institučně spjata se všemi oblastmi společnosti, odkud na ně vykonávala vliv přímý.

II. Apologetika – jedna z podob této přítomnosti

Proto je potřeba se i uvnitř církve zastavit a zamyslet, jakými způsoby jsou církve ve veřejném prostoru přítomny, jak komunikují svá témata mimo svá tradiční média, tedy především skrze veřejnou liturgii. Tradiční a vzhledem k jejich zmenšování protežovaný způsob komunikace vně je misie. Ne náhodou je právě misie jednou z klíčových priorit i třeba strategického plánu ČCE. Jsou ovšem i jiné způsoby komunikace církve navenek: Již od počátků (viz Sk 17, Pavel na Areopagu; srov. 1. Petrova 3,15n) je to tzv. apologetika: praktická, ale i akademická (více či méně polemická)

obhajoba víry, resp. vlastní pozice před necírkevním fórem: snaží se vyložit podstatu křesťanství tváří v tvář jiným duchovním, filosofickým a náboženským proudům. Souvisí to nejen s nárokem křesťanské víry na univerzální platnost, ale i s tím, že křesťanství chtělo být v každé společenské formě veřejně působné.

Podle povahy svého protějšku řešila apologetika v průběhu dějin různé otázky: vůči řecké filosofii chtěla zdůraznit filosoficko-teologickou kvalitu křesťanství, vůči římské vrchnosti zase dokazovala svou loajalitu státu a morální integritu, ve středověku křesťanská apologetika usilovala prokázat nadřazenost křesťanství vůči islámu a jiným „pohanským“ náboženstvím, v době reformace a v konfesijní epoše se křesťanská apologetika ve spojení s polemikou snažila obhájit výlučnou legitimitu vlastní konfese. V období moderny se apologetika stala fundamentálně teologickou disciplínou vyrovnávající se ateistickými a nábožensko-kritickými rozvrhy skutečnosti.

Mám za to, že dnes se apologetika pokouší obhájit křesťanství jistou oklikou – a to tím, že chce necírkevnímu fóru ukázat, že náboženství (spiritualita, dříve se užíval pojem „přirozené náboženství“) je základní antropologickou konstantou, že je to „přirozená“, tedy nutná součást lidství. Přičemž v pozadí už zpravidla čeká další, řekněme více misijní krok: na lidskou potřebu Boha odpovídá ze všech náboženství nejadekvátnější právě křesťanství.

Jedná se vlastně o variaci prvního kroku klasické římsko-katolické apologetiky: ta zná tři kroky *demonstratio religiosa*: ukazuje, že náboženství je nutnou součástí lidství, zároveň však i to, že lidská náboženská potřeba zjevení a dějinné náboženské tradice. Následuje *demonstratio christiana*, chce ukázat, že jediné pravé zjevení je Ježíš Kristus; třetím krokem je *demonstratio catholica*: i ve vymezení vůči tradici reformace se snaží ukázat, že pouze církev římská je jediná pravá církev, že jen v ní existuje nepřerušovaná „apoštolská posloupnost“ uchovaná autoritou učitelského úřadu církve, kterému je dle víry této církve Boží zjevení svěřeno do opatrování.

Apologetika má své vážné oprávnění: v naší situaci (postsekulární společnosti) pochopitelná reakce na takové pojetí člověka, které jeho duchovní, náboženskou dimenzi (resp. pravdivost náboženských vět) buď ignoruje, či nahlíží očima jednostranné náboženské kritiky. Je otázka, do jaké míry je ve hře třeba v české společnosti antropologie ovlivněná marxismem, podle něž je náboženská člověka falešným vědomím, opiem, falešnou kulturní nadstavbou, či antropologie, která má za základ přírodovědecký scientismus.

Apologetika je ovšem přítomna i v protestantismu. Nejznámějším apologetickým spisem jsou *Řeči o náboženství* otce moderní teologie Friedricha Schleiermacha. V něm se vzdělavcům, pohrdajícím (křesťanským) náboženstvím, snaží ukázat, že to, co běžně považují za náboženství, ve skutečnosti náboženstvím není. Náboženství je ve skutečnosti univerzální „provincie v myslí“, která nemá v prvé řadě co do činění ani s myšlením (metafyzikou, spekulací o božských skutečnostech), ani s morálkou (jeho primární funkcí není dělat lidi mravnějšími), nýbrž je receptivním, pasivním nazíráním a pocitem univerza, smyslem a vkusem pro nekonečno, pocitem naprosté závislosti na Bohu, který ovšem není u každého stejně rozvinut a je také závislý na míře, v jaké je tento zbožný pocit propojen s Kristem.

Mezi evangelické apologety ve 20. století patří především Paul Tillich. Sama teologie, zvěstování, zjevení jsou apologetické: vycházejíce z pramenů zjevení, z média zkušenosti, pod normou Nového bytí zjeveného v Ježíši jako Kristu odpovídají na otázky, které si člověk klade ve své existenciální situaci. Přičemž člověk odtud může přijmout odpověď jen na ty otázky, které si ve své situaci sám položil.

Náboženství podle Tillicha je potom „v nejširším a nejhlubším smyslu slova to, co se nás bezpodmínečně dotýká. A co se nás bezpodmínečně dotýká, se manifestuje ve všech tvůrčích funkcích lidského ducha.“ Náboženství „otevřít dveře lidského duchovního života, které jsou většinou zakryty prachem naší každodennosti a hlukem naší profánní práce. Náboženství nám umožňuje zakusit to, co je svaté, něco, co je nedotknutelné, vzbuzující bázeň, poslední smysl, zdroj nejvyšší odvahy.“¹ Náboženství je potom to, když se vášnivě se ptáme po smyslu našeho života a jsme otevřeni odpovědím, i když námi hluboce otřesou. Je to „bytí člověka, pokud mu jde o smysl jeho života a existence vůbec.“²

Apologetou byl i takový německý evangelický teolog Wolfhart Pannenberg (1928–2014), který také se snažil rehabilitovat kategorii náboženství jako antropologickou konstantu: „Člověk je ze své přirozenosti náboženský. Náboženství – ať už v jakékoliv formě – je nutnou dimenzí jeho života a kde chřadne, musíme počítat s deformacemi člověka možného rozvoje, které mají dalekosáhlé následky.“³

III. Argumentace spiritualitou jako současná podoba apologetiky

Mám za to, že v dnešní době má apologetické rysy argumentace, jakou potkáváme např. v oblasti kaplanství, duchovní péče v církevních (Diakonie) i veřejných institucích; resp. i v oblasti sociální práce, ke jsou církve významným hráčem. Tam se běžně užívá univerzalisticky široce chápaný pojem *spiritualita* (k mnohoznačnosti tohoto pojmu viz Protestant 6/2022), resp. *spirituální potřeby*.

Příklady: „V širším slova smyslu je některá z podob spirituality **přirozenou** [zvýraznění J. Š.] složkou každé osobnosti. Může se jednat o jakoukoliv zkušenost transcendence, krásy nebo vědomí smyslu života.“⁴

„Spiritální potřeby má každý člověk, bez ohledu na jeho náboženské vyznání nebo příslušnost k církvi. Zahnují potřebu důstojnosti a respektu, otázky po smyslu života, vztah k vlastnímu životnímu příběhu, potřebu mezilidských vztahů a lásky, potřebu odpuštění a naděje, potřebu podpory a blízkosti v těžkých životních situacích.“⁵

Tato argumentace potom zdůvodňuje potřebnost kaplanských služeb v rámci dané organizace: „Organizace poskytující sociální služby by se spirituální dimenzí klienta měly počítat. Přitom se zdaleka nejedná jen o služby řízované církvemi; duchovní potřeby má každý.“⁶

Jednou ze subtilních forem takovéto apologetiky, které se uplatňují právě v odborné debatě o poskytování spirituální péče v různých institucích, je recepce vymezení člověka jako bio-psycho-socio-spirituální jednotky, celostní, holistický přístup k lidskému zdraví (BPSS). Totéž může platit např. i o recepci logoterapie Viktora E. Frankla: ta dle něj v rámci psychoterapie doplňuje „obraz o člověku na obraz ‚celého člověka‘,

k jehož celosti (...) duchovno jako jeho podstatná součást patří⁷.

Podobná argumentace se nachází i ve zmíněném letáku Diakonie: „Spirituální péče se týká člověka jako celistvé bytosti. (...) Zahrnuje psychologické, sociální a spirituální aspekty a může obsahovat specifické náboženské prvky, přiměřené zvyklostem každého jednotlivce.“

Teologicky mají tyto výpovědi souvislost se základní výpovědí teologie stvoření, totiž že člověk je obrazem Božím. Např. ve zmíněném diakonickém letáku se píše „každý člověk je obrazem Božím, roven druhým v důstojnosti a potřebnosti.“ Podobné tvrzení najdeme i ve stati římsko-katolického teologa Rainera Bernharda Gehriga, v níž reflektuje pluralitu moderních nauk o člověku a snaží se argumentačně prokázat, proč je pro sociální práci potřebná taková antropologie, která počítá se spirituálním rozměrem člověka, který se projevuje v uznání a rozpoznání jeho nepodmíněné hodnoty. S odkazem na římského biskupa Františka a již zmíněného W. Pannenberga píše: „Projekty sociální spravedlnosti, osvobozující síla víry a vyhlídky na naději v křesťanství odolávají modernímu hyperindividualismu, kultuře „míjeny“ druhých ve světě na jedno použití (...), absenci lidské důstojnosti na hranicích, odcizení způsobenému agresivní ekonomickou globalizací a masivní destrukci

naší planety (srov. papež František, 2020). Základem těchto perspektiv je teologická antropologie, která začíná tvůrčím vztahem lidské bytosti k Bohu, vztahem, který naznačuje, že se odlišujeme od ostatních bytostí, protože jsme stvořeni k obrazu Božímu. Z teologického hlediska, se zdá, že lidské bytosti jsou schopny porozumět samy sobě ve vztahu ke světu pouze tehdy, pokud předpokládají Boha jako společného stvořitele obou, sebe samých i světa (Pannenberg, 2004, s. 11)“⁸

Takováto aplikovaná apologetika je, jak řečeno (a ještě bude), součástí církevního zvěstování (komplexně míněno) a z pozic křesťanské víry proti ní není možné nic namítat. V návaznosti na tuto tradici je možné apologetiku nazvat i „myšlenkovou diakonií“ (Denkdiakonie), jestliže apologetika usiluje o myšlenkové vyjádření evangelia, „jestliže vede dialog s dobovými proudy a v rozhovoru/střetu s jinověrci a nevěřícími artikuluje křesťanské svědectví víry v konkrétní situaci. Apologetická práce není primárně obrana a obhajoba, nýbrž komunikace evangelia a ‚myšlenková diakonie‘.“⁹ (dokončení příště)

1 TILLICH, Paul. Religion als eine Funktion menschlichen Geistes, GW V, 40n.

2 TILLICH, Paul. Die verlorene Dimension, GW V, 44n.

3 PANNENBERG, Wolfhart. Systematische Theologie,

Sv. 1, 1988, s. 172. Byť dodává, že z této vlohy člověka nelze jen tak usuzovat na pravdivost náboženských tvrzení o skutečnosti Boha (transcendence), může se jednat i o iluzi, ovšem přítomnost náboženství je nutnou podmínkou, chceme-li o jejich pravdě uvažovat.

4 BIŇOVCOVÁ, Jana; CIMRMANNOVÁ, Tereza. Spiritualita a spirituální bolest osob s mentálním postižením. In Stárnutí, paliativní péče a prožívání zármutku u osob s mentálním postižením. (Eds. Tereza Cimrmanová a kol.), Praha: Portál, 2020, s. 39

5 Leták *Spirituální péče v Diakonii ČCE* (2022).

6 BIŇOVCOVÁ/CIMRMANNOVÁ, s. 38.

7 FRANKL, E. Viktor. Teorie a terapie neuróz. Úvod do logoterapie a existenciální analýzy. Portál: Praha, 2019, s. 183.

8 HEMPELMANN, Reinhard. Das unterscheidend Christliche und der religiöse Pluralismus. Apologetische Aufgaben und religionstheologische Perspektiven. In EZW-Texte 201. Religionstheologie und Apologetik. Zur Identitätsfrage im weltanschaulichen Dialogen, 2009, s. 6.

9 GEHRIG, Rainer Bernhard. Pojetí člověka a sociální práce. In GEHRIG/OPATRŇY/BIRHER/BAUMANN (eds.). Spiritualita, etika a sociální práce. 2021, s. 24.

Internetoví lháři nejsou nedotknutelní

Olga Richterová

Olga Richterová se stala před loňskými volbami obětí dezinformací, které poškodily její stranu, ale také jí velmi citelně zasáhly do života. Nyní soud pravomocně rozhodl, že šíření tohoto typu dezinformací považuje za velmi nebezpečné. Požádali jsme ji proto o zhodnocení této kauzy v širších společenských kontextech.

K dezinformacím se váže řada velmi závažných až depresivních faktů. Pobuřující, skandální zprávy se snáz šíří. Lidé je silněji vnímají. Pravda tak průrazná nebývá. Evolučně jsme nastaveni na útok, nebo útek – a naše emoční reakce i na verbální zprávy to stále odrážejí. Přesto chci na úvod zdůraznit jednu aktuální dobrou zprávu. S dezinformacemi zaměřenými na svou osobu mám mnoho let intenzivně co do činění – a **ve čtvrtém 12. 1. 2023 jsem po několika letech pravomocně vyhrála soud nad jednou dezinformátorkou.** Musí přestat zveřejňovat lži a dezinformace o mně a smyšleném výroku ohledně startovacích bytů a desítkách tisících migrantů, které po zveřejnění vedly k šíleným sprostým a verbálně agresivním útokům, včetně výhrůžek zabítím. (Pro zajímavost, paní Lisková nejen šíří lži, ale také se po anexi Krymu v r. 2014 prohlásila samozvanou ambasadorkou Doněcké republiky v ČR a její vztahy k Rusku jsou více než vřelé.)

Proč je to dobrá zpráva, řeknou si možná ti skeptičtější mezi námi. Vždyť to je kapka v moři, pár sdílení lživé zprávy, za které musí vlivná šířitelka zaplatit náhradu újmy 50 tisíc a uhradit soudní výlohy (taktéž ve vyšších desítkách tisíc korun), je situace, která ostatní neodradí. To, že částku daruji na boj s dezinformacemi a kyberšikanou, je také „drobek“. Zveřejnění omluvy na jejím facebookovém profilu třeba i zapadne.

Jenže soud kromě toho zdůraznil, že šíření tohoto typu dezinformací považuje za velmi nebezpečné a apeluje na Liskovou, aby si kontrolovala svůj facebookový profil a pokud možno z něj mazala komentáře šířící nenávisť. A že jich tam je... Je to jasná, **soudem potvrzená**

zpráva, že šířit o někom lži na internetu, strašit občany nebo se uchýlovat ke kyberšikaně opravdu **není v pořádku.**

A přitom na začátku to tak zjevné nebylo. Dokazování bylo poměrně náročné a soud skeptický. Je to v právním státě v pořádku, jen chci poukázat na změnu postoje: **Tam, kde před pár lety ještě ze strany státních orgánů bylo spíš váhání a pochybnosti, je dnes jistota.** Jde o velký problém, a může mít ještě hmatatelnější dopady.

Jak velké mohou být dopady dezinformací? Falešné zprávy zasáhly i do posledních parlamentních voleb, kdy podle jednoho průzkumu zhruba 45 procent Čechů uvěřilo takovému nesmyslu, jako že Piráti chtějí nastěhovat migranty do českých chat a chalup. Když téměř polovina národa uvěřil takové naprosté absurditě, samozřejmě se to podepíše na výsledku voleb – a po volbách i tehdejší premiér Andrej Babiš přiznal, že o nás šířil totální výmysly. Podobně hmatatelně se dezinformace projevily v prezidentských kampaních – v minulosti proti J. Drahošovi i K. Schwarzenbergovi. Anebo i před volbami 2017 se dá jako dezinformace označit Babišův slogan namířený proti tehdejší ČSSD a týkající se těžby lithia.

Všechny uvedené, kteří byli cílem dezinformačních kampaní, významně poškodily.

A ovlivňování voleb v tomto rozsahu podle mě není žádná maličkost.

Stejně tak samozřejmě takto masové a masivně šířené dezinformace mají i osobní dopad – v mém případě v podobě nesčíslných zpráv a emailů, v nichž mi lidé buď nadávali, nebo se ptali, jak je možné, že takové postoje zastávám. Odpovídala jsem všem, ale **šokovalo mě, jak malé procento si zpočátku uvědomovalo, že co je psáno, to nemusí být pravda.** Že není nic snadnějšího, než vzít fotku veřejně činné osoby a přilepit ji ke smyšlenému výroku. Že pokud není uveden ověřitelný zdroj, a daný výrok je pobuřující až absurdní, nemusí to mít žádnou oporu v realitě.

Proto cítím obrovskou vděčnost vůči mnoha lidem, kteří byli ochotni pomoci.

Mnozí mi pomáhali ty lživé příspěvky nahlašovat. To ale nestačilo, ani po jednom smazání Facebookem a mojí žádosti paní Liskové, ať tu lež stáhne, se stále šířila. A paní Lisková vystupňovala svůj útok naprosto šíleným „otevřeným dopisem“ na dezinformačních proruských webech.

Šíření vymyšlených výroků mezi obrovské množství lidí zkrátka znamenalo lavinu urážek, často vulgárních nadávek a dalších agresivních verbálních útoků, i na osobních setkáních náhodně na ulici. Sama jsem si to předtím neuměla představit.

Přesto, nebo právě proto, jsem dlouho váhala, zdali do soudního sporu jít. Jenže to, co potkalo mě, se zítra může stát někomu jinému. Sešla jsem se s řadou dalších, kteří byli terči dezinformací, kyberšikany a různých internetových útoků. Ty zkrátka bohužel nejsou ničím výjimečným, a pokud nedáme jasně najevo jejich iniciátorům, že rozhodně nejsou nedotknutelní, ale platí pro ně zákony jako pro kohokoliv jiného, nic se nezmění.

Tohle je důvod, proč jsem do sporu nakonec šla.

A závěrem: Respektuji odlišné životní zkušenosti a postoje. Nebojím se debaty ani výměny názorů. Musí nicméně být férová. Je pro mne zkrátka naprosto nepřijatelné, když se někdo snaží rozvracet naši společnost pomocí lží a podvodů. Navíc se nechci jen dívat na to, jak je téma dostupného bydlení, na kterém mi velmi záleží, dezinformátory zneužíváno a je mi podsouváno zcela jiný záměr, než ve skutečnosti prosazují.

A právě proto, že existuje pravda a že je rozlišitelná lež, jsem ten spor chtěla dotáhnout. Pravomocný výrok soudu je jedna malá tečka, ovšem mediální gramotnost a nasazení nás všech bude muset pokračovat velmi intenzivně. Půjde o souboj o povahu médií a demokracie.

Božena Komárková (1903–1997)

Pavel Keřkovský

Božena Komárková náleží k inspirujícímu filosofickému proudu, který kromě filosofie zkoumá biblická témata a navazuje na autory, kteří jsou inspirováni biblickou tematikou, zejména problémem boží spravedlnosti a morálního zákona, a na druhé straně problematikou etiky a lidské ne/spravedlnosti. Komárková pokračuje v díle, které ve starověku započal nábožensky filosofující autor biblické knihy Kazatel, rabínsky a mudroslovně vzdělaný Ježíš Nazaretský, rabínsky i filosoficky vzdělaný apoštol Pavel, rétoricky i evangelijně ovlivněný Aurelius Augustin, filosoficky vzdělaní teologové a biblisté Jan Hus, Jan Amos Komenský, biblista Slavomil Daněk či fenomenolog a biblista Milan Mrázek a některé další výrazné nizozemské náboženské osobnosti: K. H. Miskotte, Nico ter Linden, Theo de Boer či francouzský filosof a hermeneut Paul Ricoeur, přičemž nizozemští myslitelé ovlivnili zejména české katechetické prostředí posledních třiceti let. Pro všechny výše jmenované byla charakteristická základní obeznanost s výraznými filosofickými školami své doby a zároveň pro ně byla inspirací biblická svědectví různých období. Pro své současníky srozumitelně zpřítomňovali principy biblické spirituality, jejímž horizontem je Boží spravedlnost, a proto i lidské zrcadlení této spravedlnosti v mezilidských vztazích.

Ve své poslední veřejné přednášce (16. ledna 1993 v Brně v Betlémské kapli) zavrchovala Božena Komárková své celoživotní dílo myšlenkou, že naše lidská společenství jsou řízena nejen zmatečnou lidskou spravedlností, ale též božím milosrdenstvím: „Na konci tohoto našeho aiónu se může věřící mysl zasažená evangeliem obrátit k Tomu, který je zdrojem vši naděje.“ (sv. 3, s. 18) A podle paní profesorky je nutné životními příběhy svědčit o slávě Boží – aby naše děti a vnuci „dovedli svůj život vést tak, aby chápali, co to je sláva Hospodinova. Že to jest život, že to jest věčnost.“ (sv. 3, s. 20)

Rokování s Hospodinem

Komárková překonala pozitivistickou i volnomyšlenkářskou myšlenkovou nadřazenost, pročistila ymkařsko-křesťanský žargon (řádlovsko-hromádkovského typu), jak si na něj v jednom dopise stěžovala) a ponořila se do biblické řeči, aby v nacistickém válečném vězení dosvědčila, že je možné hovořit o slávě (přítomnosti) Boží či jinak řečeno: jeremjášovsky rokovat s Hospodinem. Lze prožít oslovení samotným *Bohem*, který není *bohem* filosofů nebo mágů, ale slovo aktuálně promlouvající do našeho svědomí, a my odpovídáme, ač nám se to jeví, že promlouváme jako první. Tak to konečně zaznívá i z vězeňského *Vratislavského deníku* Boženy Komárkové: *Před desíti dny jedna z nás zemřela bez paprsku světla ve svém opuštění. Bez slova účasti, bez laskavého pohledu. Samota mezi lidmi nepřátelského srdce je strašnější než les a pustina bez lidí. Chtěla jsem se ptát se vzpourou v srdci: viděls ji, Pane? Ale vzpoura je zbytečná. Kristus ji viděl! Zná sám tuto smrt? Pod jeho křížem plakala matka. Kolem ní neplakalo ničí lidské srdce.*¹

Jen pozitivní právo

Zápas o lidskou důstojnost jí tedy provázel i ve vězení. Evangeliem zbystřeně svědomí jí nedovolilo, aby její srdce zatvrdlo a zvykla si na nelidskost vězňatelů ani na důsledky, které jejich nelidskost přináší. Ohled na ponížené provází většinu biblických proroků. Ti prodejní –

věšticí dobrou budoucnost za peníze – se vyskytovali v novověku i ve starověku – v Jeruzalémě i v Athénách, jak svědčí příběhy doby královské nebo řečtí dramatici (*Antigona*). Biblickou řeč Ježíšových blahoslavenství Komárková později prosvětliila sociálním kontextem starověké doby a zároveň ji aktualizovala a ukazovala její nosnost v novém kontextu (*Výklad blahoslavenství* – 1953). Racionalitu a přesnost vyjadřování biblických autorů o etických problémech prokázala článkem *Přirozené právo a křesťanství* (1952), v němž navíc dokázala, že kategorie přirozenosti je zmatečnou kategorií, kterou si každý definuje dle své tradice či libosti. Podobně přirozené právo je lidským konstruktem, tedy pozitivním právem. Je proto dobové a ne/spravedlivé jako všechny ostatní právní konstrukty, které se týkají mezilidských vztahů, odvíjejících se v určitém dějinném kontextu, a potřebuje občas, často však případ od případu, novelizaci.

Máme-li vést smysluplný rozhovor o lidských právech, je dobré vědět, že kvůli dílu Boženy Komárkové je nemusíme složitě vysvětlovat z přirozenoprávních pozic (S. Sousedík, in A. Havlíček, J. Chotáš a kol. *Lidská práva. Jejich zdůvodnění a závaznost*, 2016).

Humanita kvete i ve vězení

Poválečná reflexe též autorky *Čemu nás naučila válka* hodnotí vězeňský život. Dnes – tváří v tvář ruským zvěrstvům na Ukrajině (Buča, Cherson a další města a desítky vesnic) – smíme pochopit autorčino přesvědčení, že pod práh lidství neupadli věznění a znásilňování, nýbrž dozorcí, bachaři, násilníci mučící vězně: *Lidé ve vězení žili solidární pomocí jeden druhému, a lidskost tam v útlaku kvetla nejzácnějšími květy. Darovaný kus chleba znamenal pro dárce hlad, ale srdce obdarovaného jihlo vděčností ne pro dar sám, ale proto, že cítil ryzost hluboce lidského souřadění, a oba byli šťastni. Jeden, že má ve své chudobě ještě něco, co by daroval, druhý, že ve své ubohosti zůstává takovou hodnotou pro svého spolubratra, že mu činí radost vzdát se pro něho svého chleba. Kolika rukama procházel takový dar, než našel skutečně svého konzumenta, neboť každý pokládal někoho dru-*

*hého za potřebnějšího, nežli byl sám! Nikoli, lidstvo nebylo odlišeno na straně obětí!*²

Právo na petiční solidaritu

V roce 1951 se Božena Komárková pokusila vyvolat *status confessionis* prostřednictvím osobního dopisu J. L. Hromádkovi z 18. června 1951. Žádala v něm, aby inicioval petiční hnutí na více sborech ČCE ve věci porušování práv vězňených. Těm tehdy bylo *lidově-demokratickým* režimem upíráno právo na svěcení neděle. Komárková v dopise zmiňuje, že Hromádkovo přitakání k vládnoucímu režimu je všeobecně známé, a též podle něj je možné jen po určité mez. Komárková konstatuje, že tato mez již byla překročena přístřením denního režimu pro vězně ve státních vězeních. Není již možné setrvávat u intervence jednotlivce dopisem. Nyní je nutné zorganizovat principiální protest více lidí, s využitím sborového zázemí jednoho či více sborů. Zrušení odpočinku v neděli označuje Komárková za správně-represivní předpis diskriminující vězně ve věznicích a označila ho za příznak nejvyššího odlišnění. „Všechny hrůzy odlišnění, o němž mladý Marx mluví s takovým pathosem, jsou zde naplněny. Člověk je již jen věcí, pracovní silou, která se sama reprodukuje a tím je naplněn jeho všecken *raison d’etre*.“ (dopisy B. Komárkové – Pozůstalost J. L. Hromádky). Komárková připomíná, že německé vězeňství, v němž prožila pět krušných let, bylo lidštější než komunistické. Ve státních německých věznicích totiž platily zákony Výmarské republiky, na rozdíl od teroristicky bezprávného režimu v koncentračních táborech, které byly v režii gestapa. Proto si mohla Komárková psát deník a výpisky z knih vězeňské knihovny. K církevní petiční akci nikdy nedošlo, ač J. L. Hromádka skutečně za některé evangelické vězně intervenoval a dosáhl jejich předčasného propuštění. Vždy však argumentoval, že vězňený se již změnil – že je již ideologicky napravený, a může se tedy podílet na budování lidově-demokratické společnosti. Ke kritice lidově demokratického systému vězeňství se nikdy neodhodlal. (*Cesta církve, VII, s. 95*)

Odluka církve a státu

Zájem o duchovní zápasy našich předchůdců ve víře zapříčinil, že iniciátorkou zápasu o lidská práva se Božena Komárková stala již od poloviny třicátých let minulého století. Na počátku padesátých let přišla s návrhem odluky církve a státu. Byla přesvědčena, že církev se tak stane hospodářsky i církevně-správně nezávislá. Schůdnou cestou k této odluce se jí jevila laicizace církve, církev by měla laické pracovníky, kteří by při svém zaměstnání plnili potřebné funkce církve.

Marxistické neporozumění právu

Komárková ve stati *Dvojitý zákon* (1958) zhodnotila dějinné vítězství organizátorů společnosti na základech marxistické filosofie jako krach marxismu, protože Marx byl přesvědčen, že nové společenské zřízení se musí obejít bez práva a stát musí zeslábnout, a nahrazen beztrždní spravedlivou společností: „*Naše doba rozmnožila svou dějinnou zkušenost o zvláštní fakt: největší revoluce v dějinách zeměkoule si učinila programem právo zrušit a vybudovat řád života bez něho. Tento pokus ztroskotat. Fakt jeho obnovené existence může být chápán také jinak než jako pouhý zajímavý sociální fenomén. Může se lidské mysli odhalit jako*

tajenné svědectví a viditelná naděje, že člověk a společnost nejsou ponechány samy sobě ani tehdy, když odmítají s něčím mimo sebe počítat. Právo mezi lidmi je zárukou, že člověkem nelze (beze zbytku) manipulovat a nelze jej zcela odlidštit.“ Marxovo a Engelsovo pojetí státu a práva pojednala ve stati *Stát a právo u Marxe a Engelse a v nauce i praxi sovětské (1955)*. Zřejmě kvůli této studii jí pak byla přidělena v *Zásadách Českobratrské církve evangelické (1968)* kapitola o *Instituce, právo a stát*. Nejen tato kapitola, ale též další vedou k porozumění úloze práva v církvi i ve společnosti a k rozpoznání, že lidská práva mají kořeny v biblickém pojetí spravedlnosti, v biblickém pojetí spirituality, v biblickém pojetí sekularizace – odkouzlení, odbožštění, desakralizaci státní instituce a taktéž posvátných kosmických a posvátných přírodních míst a úkazů. Desakralizaci v českém prostředí zahájil bakalář teologie Jan Hus (Česká nedělní postila, Výklady, Knížky o svatokupectví), Jeroným Pražský a další – ze zahraničních Emmanuel Lévinas. Zde má své kořeny též civilní interpretace biblické zvěsti.

Desakralizace

Komárková náleží k iniciátorům interpretace biblické zvěsti civilním způsobem. Považovala biblický text za lidské svědectví, hovořící specifickým náboženským jazykem. Byla přesvědčena, že je nutné přetlumočit biblickou zvěst srozumitelně a vyhnout se nesrozumitelnému teologickému žargonu farářů a profesorů. Iniciátoři interpretační proměny doufali, že biblické texty se opět stanou katalyzátory náboženského myšlení i společenské praxe. Inspirování k tomu byli zejména dopisy Dietricha Bonhoeffera z tegelského vězení. Nedožil se osvobození. Na rozkaz Adolfa Hitlera byl popraven několik týdnů před koncem války, tedy několik dní před tím, než zbožňovaný vůdce zbaběle spáchal sebevraždu.

Filosofka Božena Komárková tedy zkoumala biblické pojetí institucí (*Jsou možny křesťanské instituce? in Ve světě a ne ze světa*); zkoumala Pavlovu řeč o boží i lidské spravedlnosti, zkoumala biblickou sekularizaci

náboženské zvěsti v podání autorů knihy Genesis i autora evangelia podle Matouše. Tato témata pak konfrontovala s teologickou řečí českých i světových reformátorů a amerických Otců poutníků, s osvícenskou a modernistickou řečí včetně pozitivismu a marxismu. Svým dílem vede k přesvědčení, že nelze spoléhat na přirozenost člověka nebo na přirozené kořeny nějaké myšlenkové soustavy.

Lidská práva

Božena Komárková lidská práva neúnavně teoreticky obhajovala a prakticky je dopřávala druhým svými články, peticemi, dopisy či vyučováním na bytových seminářích. Nevěřila, že by nějaký režim mohl dokonale zničit humánní jednání i třeba vězněného člověka, protože právě za mřížemi se mezi vězni setkávala s projevy sebeoběti pro druhého, s nejkrásnějšími projevy lidství, ač právě ve vězení se jednu chvíli domnívala, že lidská práva mohou zaniknout se zánikem demokracie (*Vratislavský deník*). Zastupitelská demokracie a lidská práva spolu úzce souvisejí. V náboženské i sekulární totalitě – jak ukazují dějiny – jsou lidská práva vykupována obtížným a často i bolestným zápasem o důstojnost marginalizovaných. Připomínala, že základní lidská práva jsou vždy proklamací lidské důstojnosti, ale hlavně jsou výrazem sociální krize, která si vynucuje jejich formulaci a uskutečňování (*Původ a význam lidských práv*).

Božena Komárková patří do první vlny signatářů Charty 77 a úlohu Charty 77 hodnotí v dopise *Difficile est... (in O svobodu svědomí)*.

Kladné rysy sekularizace – desakralizace institucí a kosmu

Božena Komárková svým pojetím sekularizace souznívá v několika podstatných rysech – včetně akcentu na lidská práva – s filosofickým přístupem Jürgena Habermase (*Víra a vědění*, in *Budoucnost lidské přirozenosti*; *K ustavení Evropy aj.*), který mluví o dnešní době po roce 2001 jako o *post-sekulární epoše* a uprostřed ní chce vést debatu s postsekulárními věřícími

myslители o teologických tématech. Habermas si uvědomuje, že náboženství – zejména světová – v průběhu 20. století prošla proměnou a v každém náboženství již existuje velmi mnoho příslušníků, kteří již netrvají na své výlučnosti a jedinečnosti, respektují technickou civilizaci. Dalajláma XIV – Tändzin Gjamccho – si váží demokratických principů a je si vědom, že právě jen demokracie mu nabízí prostor ke svobodnému provozování náboženství. Mluvíme o post-sekulární době, protože ideově šířená (a nikoli komunistická a mocensky šířená ateistická sekularizace) – tedy pedagogy, teology, filosofy, umělci a vědci šířená desakralizace institucí a kosmu – přinesla pozitivní plody. Něco z té sekularizace se dostalo až do dneška – proto post-sekulární – i náboženství přijala něco kladného od sekularizace.

Na adresu zastánců teorie o fiktivnosti naší epochy, potažmo též o její post-pravdivosti a post-faktičnosti, by zřejmě poznamenala, co vyjádřila v článku *Antropomorfismus a chrématomorfismus* (Sekularizovaný svět a evangelium), kde zmiňuje, že kritické náboženské myšlení je rozpoznatelné již u proroka Izajáše (44. kap.) a dalších biblických svědků. Smíme se proto připojit k biblickému pojetí přiznávání lidských či základních práv každému člověku – tedy bližnímu, jak jsme tomu nyní svědky v českém přístupu k ukrajinským uprchlíkům. Dopřávání lidských práv vyrůstá z deklarování a uskutečňování těchto práv a aktivit lidmi v každodenním životě. Státní instituce pouze vytvořily prostor a hospodářské zázemí, aby k lidsko-právním aktivitám potvrzujícím lidskou důstojnost mohlo každodenně docházet. Biblická zvěst tyto aktivity potvrzuje učením, že nejde ani tak o to, zda já mám na něco právo, ale zda dovedu dopřávat důstojnost a lidská práva druhému člověku – tedy milovat druhého jako sebe samého.

1 Božena Komárková, Vratislavský deník, in Božena Komárková, *Lidská práva*, Eman 1997, s. 20.

2 Božena Komárková, Čemu nás naučila válka, in Čemu nás naučila válka, Eman, 1997, s. 37.

Kdo je náš? Theres a Thomas

Tomáš Bísek

V sedmdesátých letech minulého století rozvinula švýcarská reformovaná církev akci na podporu dětí farářů a farářek českobratrské církve evangelické. Kmotry naší Lucie se stala rodina Ruth a Andree z Bernu. Navštívili nás na faře v Telecím v dramatických chvílích střetu se státní bezpečností. Byla to doba, kdy Československo bylo okupováno vojsky Varšavské smlouvy vedené Sovětským svazem, předchůdcem dnešního Ruska. Nezapomínáme na to, když sledujeme dnešní agresivitu ruského počínání na Ukrajině?

Z návštěvy jsme měli velkou radost. Andreas Lindt byl profesorem novodobé historie na bernské teologické fakultě a věnoval se studiu totalitních systémů minulého století, fašismu a komunismu. Jejich symptomy dnes nanovo děsivě ožívají. Studium pan profesor uzavřel vydáním knihy *Das Zeitalter des Totalitarismus (Století totality)*. Paní prof. Božena Komárková po přečtení poznamenala: „To by měla být povinná četba v našich kruzích.“ Poznámky ke knize najdete v *Protestantu 2/2018*.

Přátelství našich rodin neskončilo úmrtím Andree a Ruth. S nejstarší dcerou Theres se stýkáme dodnes. Naše rodina má důvod k trvalé vděčnosti. Díky velko-

rylosti paní Ruth jsme několikrát navštívili Švýcarsko a mohli obdivovat nejmohutnější pohoří Evropy i krásy země. Seznámili jsme se také s celoživotním posláním Theres a jejího partnera Thomase. Nasazení obou se pro nás stalo nečekanou výzvou, co je (plný) život, co je jeho tvar, poslání, vyústění a odkaz. Oba, Theres a Thomas, se věnují péči o postižené děti. Rodný dům po rodičích nazvali *Ein Haus für Kinder*. Je to otevřený prostor pro děti, které se neobejdou bez pomoci druhých. Mnohé z nich vyžadují opatrování po dvacet čtyři hodin denně. Některé děti žijí s Theres a Thomasem po několik let. Jiné jsou přijímány do respitní péče na odlehčení rodičům. Při návštěvách jsme viděli Theres, občas i Thomase, s dítětem v náručí.

Tolik náš přechod od krás alpských velikánů k dětem, které k životu potřebují pomoc druhých. U některých jde přitom opravdu o velmi krátce vymezený čas života. Obraz takové péče mě přivádí k otázce mezi nasazení za druhé, věcnosti úsilí o zachování života těch, u kterých je vyloučené počítat s rozvinutím života tak, jak by bylo možno pokládat za smysluplné. Kam tedy má směřovat a kde končit naše péče o druhé? Zvažuji alternativu biblické ježiškovské

výzvy vytrvat: Postižené budete mít vždycky mezi sebou.

A jak se na takové otázky dívat z pohledu válečného konfliktu na Ukrajině? Spolu s napadenými Ukrajinci prožíváme dokonalý opak lidské náklonnosti a péče o zranitelné. Někteří ruští vojáci se dopouštějí nepředstavitelných krutostí. Jsme svědky naprostého znevažování lidského života. Agresoři unášejí ukrajinské rodiny a jednotlivce z okupovaných území. Maličké děti jsou odvečeny do Ruska k „převychování“. Jde o součást zločinecké strategie putinovského režimu, která navazuje na stalinské metody přemísťování národnostních skupin podle plánu vytvoření nové ruské říše. Jak zvráceného jednání se někdy dopouštějí v moci postavení. Vidím naprostý protiklad toho, oč usilují Theres s Thomasem?

A jak se naši přátelé dívají na své životní poslání, popíší obrazem z jejich letošního vánočního dopisu: Chlapec běží po pláži podél bouřícího příboje. Na písku jsou rozestry tisíce mořských hvězd, které tam příboj vynesl. Chlapec přechází od jedné hvězdice k druhé, bere je do ruky a hází zpět do moře. Kolemjdoucí chlapec pozoruje. Po chvíli k němu přistoupí a zeptá se ho:

„Proč to děláš? To přece nepomůže ani v nejmenším. Vždyť vyplavených hvězdic je prostě strašně moc.“ Chlapec pokračuje ve svém počínání. Další mořskou hvězdicí hází do moře se slovy: „Týhle to pomohlo.“ Pak se zase sehne, zvedá další, hází ji zpátky do vody

a říká: „A týhle taky.“ Přitom pokračuje v cestě po pláži...

Nakonec se zeptám: Jak je to s naší snahou zastat se živých, ohrožených životní nedostatečností, anebo násilím druhých? Jsme schopni stát na straně Theres

a Thomase a také Ukrajinců ve snaze zachraňovat život?

leden 2023

Užitečný stesk

(Stesk po kraji Martina Zikmunda)

Petr Pazdera Payne

Knížka svým názvem *Stesk po kraji* odkazuje na stesk, jenž je vlastní snad každému člověku. Název je prý inspirován *Pánem prstenů*, ale ten stesk je dle autora daleko výrazněji manifestován v žalmu 137 coby stesk po Siónu, po Jeruzalému, tedy stesk těch, kdo jsou v exilu, v zajetí. Slovo stesk se v tom žalmu a asi ani nikde jinde v Písmu explicitně nevyskytuje, leč zahrnuje ho v sobě slovo *pamatování* a negativně též jeho opak – *zapomínání*. Rozpomínat se, připomínat, nezapomínat, nevytěšňovat. Jak jinak a protikladně zní tenhle důraz na paměť a rozpomínku než ono příslovec kunderovské zapomnění, jímž jsme v moderní a postmoderní době nakaženi a permanentně ohrožováni.

Dovoluji si inspirován Martinem Zikmundem vyslovit tezi, že za vším steskem, za vším touhou po rodných nebo cizích krajích, za steskem exulantů a zajatců po vlasti je stesk po věčnosti. A ten stesk není hloupý sentiment, zahledění do minulosti. A není to ani nějaká utopie, šílená vize nebo pouhopouhé takřečené vyklonění do budoucnosti. Ten stesk, o který jde, je touhou po plnosti v přítomnosti prožívané s ohledem na věčnost. Nazvěme ten stesk steskem po Božím království. Autor, i když po úvodech už ne výslovně, ale přece v jakémisi spodním proudu traktuje tento specifický stesk. Tak hned v prvním kázání na Jeremiáše hovoří o pláči jako součásti pokání – a není pokání také svým způsobem stesk? Stesk po tom, co bylo ztraceno, a hlavně: stesk po obnově. A pak je tu řádka dalších kázání: Kázání o stesku po Božím království a spravedlnosti. Adventní kázání o příchodu Spasitele čili o naplnění odvěké touhy. Kázání o touze po světle uprostřed tmy, po tvaru a řádu na pozadí chaosu a bezvaru, po pravdě z prostředku kalu lží. A pak taky kázání o tom, zač stojí za to i trpět.

Po kázáních následují eseje, ale již v kázáních je hodně esejistické látky včetně malých medailonů a citací spisovatelů, skladatelů, filosofů a teologů, jakými jsou například K. Čapek, Masaryk, Hus, Komenský, Kierkegaard, Bonhoeffer, J. Patočka, J. Mohr... Kázatel organicky propojuje díla, myšlenky a odkazy těchto osobností s biblickou a křesťanskou tradicí. Totéž se děje v opačném gardu v esejích, jež zabírají zbývající dvě třetiny knihy. V esejích jsou zhusta natažena vlákna k Bibli a k evangeliu, popřípadě k vyšším principům mravním. Eseje *Můj pán a můj Bůh* anebo *Návrat k první lásce* odkazují na biblický

text již svým názvem a jeho citacemi se taky uzavírají.

Venkoncem třeba říci, že z hloubky do textů stále prosakuje onen vlajkový svrchuřečený stesk či spíše touha: „Tento domov smíme i my nacházet všude, kde smíme žít před tváří Páně jako ti, kdo byli stvořeni k Božímu obrazu. „Můj Pán a můj Bůh.“ První esej se jmenuje *Kde domov můj?*, nicméně o stesk po domově v něm jde nepřímě, zabývá se problematikou přistěhovalectví do Evropy, jež je podle autora časovanou bombou. Autor se snaží oddělit politické řešení problému od církevně-charitativního. Jako podpůrný, i když nepřilíš pevný argument uvádí, že milosrdný Samaritán z Ježíšovy historiky sice ošetřil a dopravil zraněného do hostince, nevzal ho však do svého domu.

Žánru kázání je blízký i závěrečný *Doslov o matce Páně*. Martin Z. spatřuje její zásadní přínos ve schopnosti přijímat Slovo Boží – a v tomto smyslu je Marie jakýmsi paradigmatickým, předobrazem Církve, ať už katolické, ať už protestantské ražby. „Zkrátka a dobře: zdravá úcta k Panně Marii chrání teologii před intelektuální pýchou a vizionářskou svévolí, vede ji k trpělivému naslouchání a rozvažování Božího slova...“ Tyto myšlenky však čtenáře vedou k dalšímu tázání (a snad to není intelektuální pýcha): Do jaké míry lze srovnávat zkušenost početí z Ducha s nějakou naší zkušeností? Je Slovo, které Marii bylo zvěstováno, stejného řádu jako ono Boží slovo, jímž se v církvi a v teologii oháníme? A co to vůbec je Boží slovo? Je to teologie? Je to kázání? Je to Bible? A trvá Bůh na všem, co se v ní píše? Nebo je záhodno knihy a pasáže kanonizovaných knih nějak hierarchizovat? M. Zikmund postuluje: „Není však v Bibli jasnějšího příkladu člověka, který by byl natolik formován slovem Božím (Kristovým), jako právě Maria.“ Nuže, říká nám postava panny Marie, co je to Slovo Boží? Nebo je jen vzorem toho, jak Slovo přijímat, přičemž stále zůstává nejasno, co ono Slovo Boží vlastně je?

Každopádně církev formovaná Slovem Božím je pro autora nepostradatelná, a to církev v ekumenickém smyslu. „Celá publikace má ekumenický potenciál, a to i tam, kde bychom to nečekali. Třeba při pohledu na české duchovní dějiny,“ píše na zadní straně obálky Mons. František Radkovský. M. T. Zikmund je vstřícný ke katolictví – tak třeba v esejích o Lutherovi nebo v esejích, které seznamuje čtenáře s pozoruhodnou papežskou encyklikou *Laudato si*, zaměřenou především na eko-

logii (*Prorocké slovo pro naši dobu*). Ekumenicky je zacílen též esej *Návrat k první lásce*. Silné jsou Zikmundovy důrazy na křesťanskost národa a české dějiny s jejich svěťci a velkými postavami. Zároveň se v esejích vyjevuje oprávněná kritika nacionalismu.

Četl jsem důvodně napjatě závěrečný *Hold učitelí* Amedeu Molnárovi, anžto jsem vystudoval Komenského ev. fakultu zhruba ve stejné době jako Martin a paralelně vnímal zjev věhlasného profesora. A také si jej pro leccos vážím. Leč vzpomínám na seminář, při němž A. Molnár zkritizoval disidenty, že prý zneužili Jana Patočku, když jej postavili do svého čela coby mluvčího Charty 77, a tak nepřímě přispěli k jeho tragickému konci. Za tuto tezi si ho nevážím. M. Zikmund ostatně také podotýká, že A. Molnár nebyl v normalizačním období hrdinou. Zaujaly mě však, v rámci celkového holdu učitelí, dvě výtky na jeho adresu: V knize *Na rozhraní věků* v portrétu Lutherově je toho pramálo o reformátorovi po r. 1525. Zato v portrétu J. Calvina Molnár věnuje možná až příliš velký prostor Miguelu Servetovi. (Já osobně mám tohoto mučedníka protestantismu, originálního teologa a lékaře-vědce rád, takže podrobné vylíčení Calvinovy honby na jeho osobu kvituji.)

Eseje ve *Stesku po kraji*, to jsou portréty ještě dalších významných osobností, jmenujme Jana Blahoslava, Karla IV., Václava Havla a Karla Havlíčka Borovského. Zásadní jsou podle mě úvahy o Evropě. Poučné jsou eseje o Masarykovi a o Bonhoefferovi; ač napsané několik let před zahájením ruské agrese, jsou nyní povýtce aktuální. Mimo jiné kvůli masarykovské otázce, co je to Rusko a co Evropa, anebo kvůli naléhavé potřebě vzpoury proti tyranovi, k níž ve své době dospěl Dietrich Bonhoeffer,

A ještě chci zmínit rodinný punc knihu znamenající: je dedikována autorově matce Aleně Zikmundové, rozené Hromádkové u příležitosti 95. roku jejího života. Obálku zdobí milý pestrobarevný obrázek vinohradského parku s žižkovskou věží v pozadí od autora syna Matěje Zikmunda a uvnitř publikace jsou zařazeny jeho dvě kresby z pražských ulic, jakož i fotografie z autorova farářského i rodinného života.

Martin T. Zikmund: STESK PO KRAJI, vybrané eseje a kázání z let 2015–2022. Vydáno vlastním nákladem s finanční podporou nadačního fondu HáBéCéčko. Listopad 2022. Druhé, opravené a rozšířené vydání. Ilustrace na obálce Matěj Zikmund.

Právě vyšlo: V co (ne)věří generace Z

Texty z kurzu Spolku evangelických kazatelů z r. 2022

Kolektivní monografie, která z různých úhlů pohledu mapuje náboženský život současné mládeže v České republice. Kombinuje přístup sociologický a ekonomický (Daniel Prokop), psychologický (Jan Svoboda) a teologický (Jakub Keller, Jan Roskovec, Tabita Landová, David Novák).

Dává slovo těm, kdo svým působením horizont současné mládeže spoluvytvářejí (influencer Kovy, básnička slam poetry Ellen Makumbirofa a youtuberská dvojice Pastoral brothers), i těm, kdo v evangelické církvi s mládeží pracují (Miki Erdinger a Marta Židková). Předkládá pohled

představitelů této generace (Anežka Hellerová a Anežka Tefrová). Průběžná zpráva o stavu české mládeže je vítanou orientací pro všechny, komu tato část společnosti leží na srdci. Uspořádal Petr Sláma.

Knihnice SpEKu č. 26, brož., 116 stran, ISBN 978-80-88060-34-5, cena 144 Kč, objednejte u EMANA. <https://eman.evangelnet.cz>

V co (ne)věří generace Z

Pro homine 2023 / Dvanáctiletý v chrámu (Lk 2,41–51)

Nejdřív to vypadá jako klukovina. Každoročně chodí Josef s Marií do Jeruzaléma na velikonoční svátky a každoročně berou Ježíše s sebou. A jednou, to už mu bylo dvanáct, se jim tam zapomene. Josef s Marií nejdřív nic neřeší, předpokládají, že je někde s mládeží nebo s příbuznými, prostě v té výpravě, která se zase hromadně vrací pěšky do Galileje. Večer ho začnou postrádat a potom tři dny hledají, až ho najdou v jeruzalémském chrámu. A ukáže se, že to celé nebyla klukovina, nýbrž studijní záležitost. Ježíš tam sedí, naslouchá a ptá se. A ptá se zřejmě tak inteligentně, že všichni užasnou, jaký je to nadaný hoch.

Marie je také u vytržení, ale spíš z toho, co jim to provedl. A Ježíš se brání, že přece nic. Marie na něj tak trochu vyjede po rodičovském způsobu, jakou bolest jim to způsobil, a Ježíš se brání, že dělá, co je třeba. Pak s nimi poslušně odejde domů a všechno skončí šťastně.

Jistěže nám chtěl Lukáš ukázat, že už ve dvanácti byl Ježíš talentovaný mladý muž a studijní typ. A jistě chtěl

aspoň nějak překlenout těch cca třicet let mezi přiběhem o Ježíšově narození a okamžikem, kdy se už dospělý objeví po boku Jana Křtitele. Ale co všechny ty další souvislosti, které svědomitého čtenáře napadají? Viděl je tam i Lukáš a chce, abychom je tam našli?

– Ježíš se už teď, v prvním příběhu, ocitne v Jeruzalémě zrovna na Velikonocce. A už teď se tam jaksi „zasekne“, zadrhne, zdrží. Způsobí tam rodičům bolest – ale po třech dnech ho najdou živého.

– Ale také poprvé čteme o tom, že jeho nejbližší mu nerozumí. Nechápu, proč ho ten prostor chrámu tak zaujal a zdržel a proč dal přednost diskusi se zákoníky před návratem s rodinou. Přišli si ho odvést domů. I to se bude později opakovat (později už s nimi domů neodejde, tady ještě ano).

– Ježíš tady poprvé v Lukášově vyprávění sám promluví – a hned je i nepochopen. Marie mluví o starostech, které způsobil jí a otci – a Ježíš se brání, že dělá, co je třeba, právě pokud jde o otce. Dá se to pochopit tak, že Josefovi nechce dělat starosti. Ale čtenář (na

rozdíl od Josefa s Marií) pochopí, že mluví o svém nebeském Otci.

Ale ať už ty právě zmíněné věci jsou nebo nejsou narážky a předjímky příštích událostí, jisto je, že Ježíš je tady líčen jako pravidelný (každoroční) návštěvník Chrámu a vnímavý posluchač židovských učitelů, který udivuje kolemstojící. V češtině cítíme trochu nesoulad, když Lukáš řekne, že Ježíš *naslouchal a ptal se* – a ostatní se divili jeho *odpovědím*. Ale to slovo *odpovídat* může v řečtině znamenat i prostě jen *reagovat*. Účastníci se tentokrát ještě nediví jeho učení. Diví se, jak umí reagovat. Jak inteligentně se umí ptát. Prostě nadaný student, který umí navíc naslouchat jiným a ptát se.

Letošního cyklu Pro homine se ujal novozákoník Jiří Mrázek. V případě výkladu delšího biblického textu doporučujeme si ho předem přečíst (pozn. red.)

Obrázek Marika Toman Bumbálková

Divoké husy létají z místa na místo. Kdyby zůstaly na jednom místě, z pohodlně by a časem by již nebyly schopny vzlétnout.

Søren Kierkegaard

Ve dnech 29. 1. – 25. 2. 2023 můžete přispět do veřejné sbírky Lety Divokých hus **ve prospěch sdružení Volno**, které poskytuje komplex sociálních služeb rodinám pečujícím o dítě, dospívajícího, nebo dospělého s autismem, mentálním či kombinovaným postižením.

Příspěvky můžete posílat na č. ú. 27 000 000/0100, var. 623.

Nabízejí podporu v rámci odlehčovací služby a pro klienty organizují volnočasové aktivity.

Výtěžek z naší společné sbírky použijí na dovybavení nové budovy, na nákup pomůcek, her a materiálu pro práci s klienty.

Hutně a chutně

Zadáte-li do googlu „spiritualita nevěřících“, odbyde vás stručným *Měli jste na mysli: „spiritualita věřících“*. V případě sousloví „sklad duší“ však nabídne poměrně širokou paletu. Počínaje pohádkou, v níž se mj. dozvíme: *Tam nahoře je sklad duší. Tam má každé, kdo jezdí na koloběžce, uloženou jednu duši. Z úsporných důvodů jsou to ovšem ty malé, ty dvanáctipalcové. Nejdřív jsou ty duše jedna jako druhá: všechny černý. Ale na konci každého roku se seje nebeská koloběžkářská komise, ta zhodnotí ty jednotlivé borce a přebornice a přiděluje pak na ty černý duše bílý záplaty. ... Maj na to takovej tajnej algoritmus, kterej zohledňuje všechno možný: ujetý kilometry stejně jako věk a váhu, míru nadšení, nemoci a zranění, smysl pro fair play, smysl pro tým, organizační práci pro koloběh... Prej jim s tím algoritmem pomáhal nějaký Ota Pavel, kterej jednou napsal v Pohádce o Raškoví, že první cenu ve skocích na lyžích dostala osmdesátiletá babička, která na závody dorazila, zrovna když končily...*

přes informaci, že existuje *koncept podle kterého Bůh stvořil všechny lidské duše ve stejném čase, a přiděluje je lidem v momentě početí. Podle něj existuje něco jako „sklad duší“ v nebi, kde Bůh duše uskládňuje, a ty duše tam čekají na to, až budou přiděleny k lidskému tělu.*

až po stále aktuální znepokojivé prohlášení *Nedovolíme, aby se země proměnila v trvalý sklad duší, zatímco Evropa dál funguje, jako by se nic nestalo*, jež pronesl před šesti lety řecký premiér Alexis Tsipras tváří v tvář neúnosné situaci uprchlíků v Řecku. t. ■

